

que ja ve del llatí vulgar i fins potser es troba en textos tardans literaris.⁴

El que és ben segur és que el doble sentit '(pèl de la) barba' i 'mentó' no és una innovació pròpia del romànic, car és comú a tot l'indoeuropeu un mot *smekru*, *smekra* (en algun punt *smekū* o *smakslā*) que reunia els dos significats,⁵ i aquesta unió s'ha registrat també en grec, repetidament, si bé allí sembla que el trasllat semàntic es produí, almenys en l'època antiga, en sentit oposat al romànic, car *γένειον* és generalment 'mentó', també menys sovint 'mandíbula' (i deriva de *γένυς* 'mandíbula', de vegades també 'mentó', etc., germà del mot germànic *kinn*, *chin*, 'mentó') però apareix alguna vegada (ja en Heròdot) amb el sentit de 'barba', si bé és veritat que d'altra banda el clàssic *πάγων* 'barba' modernament ha pres en el seu diminutiu (*παγωνίον*, avui *πιγούνη*) el sentit de 'mentó'.

Coincidint amb aquests fets ja antics en grec, la presència de *barba* 'mentó' a Romania i en el Sud d'Itàlia s'ha emès la hipòtesi que en romànic pugui ser un fet del llatí vulgar calcat del grec, però això no és clar ni té base prou sòlida en la geografia lèxica romànica, i per tant no podem pas mirar-ho com a aclarit en ferm. Veg. DCEC I, 396; III, 346; Zsauer, *RForsch.* xiv, 406; Bartoli, *KJRPb.* XII i 115; *rEW* I, 244b7ss.; Densuşianu, *Hist. L. Roum.* I, 187; M-Lübke, *W. u. S.* XII, 5-7.

Per a això i sobretot per a les vàries accepcions simbòliques del mot, remetem a Leite de Vasconcelos, *A Barba em Português*, 1925 (monografia de 200 pp., cf. Chaves, *RLus.* xxv, 327-333, i Sta. Rosa de Viterbo, s. v.), i Menéndez Pidal, *Cid*, 494-9, que ens orienten sobretot per a l'ús de *barba* en el sentit de 'persona', provinent del fet de pendre la barba com a símbol de la virilitat, cosa que en català coneixem sobretot en l'expressió *tant per barba* 'tant per cada un', i que en castellà es documenta sovint des dels Ss. XII-XIII⁶ (*Alex.*, 2213, *Cid*, *barba cabosa*, *ondrada*, *b. jacerca*, *Alex.*), ço que ens explica l'aplicació quasi solament masculina, i molt més sovint a gent madura que a jovenets: d'ací que hagi designat especialment qui fa papers de vell en el teatre, i probablement d'ací ha vingut també el significat de 'oncle' propi de l'Alta Itàlia (potser fou primer el vell *cèlibe*, el *conco* < *óncol* < *AVUNCULUS*, que viu a casa del germà casat).⁷

Altrament hi ha tota classe de frases, de data i orígens llunyans, que no ens escua d'estudiar ací. Fer una excepció per a *fer-se la barba d'or* en atenció a les seves remotes i venerables arrels, que ja ve del costum pagà d'adornar les estàtues dels déus amb una barba àuria, ja documentat en Persi i en Suetoni, i que encara troba un eco pel que fa a l'estàtua de Júpiter en les nostres *Vides Ross.* (en francès *barbe d'or* com a malnom d'un avar es documenta des del S. XIII, més tard *faire à Dieu barbe de paille* sembla venir d'una disfressa de la mateixa idea, Morawski, *ARom.* xxiii, 79-83); cf. *barbajou* BARBA JOVIS en BARBALLÓ. Un terreny especialment ric és el dels noms de plantes

formats amb compostos de *barba*. Em limito a esmentar *barba-de-cabra* 'tragopogon pratensis', herba de vistents flors grogues que en el Baix Rosselló (Montesquiu) substitueix la que en altres indrets anomenen *coixi de senyora* (igual o semblant a la que en altres bandes és *itjol*, *carpi* o *coixi de monja*); en comarques veïnes de més al Sud és *barba-de-boc* (convertit en NL a Llançà-Colera), calc literal del nom grec *tragopogon* i en terra valenciana és *barba de xoto* (Vall d'Uixó); potser no n'és gaire diferent la que a les serres de l'Argentina anomenen *barba del monte* (Rojas Paz, «La Prensa», B. A., 21-VI-42).

DERIV.: *Barbada* [1385, *barbada de maylla* 'cadena que subjecta les barres d'un cavall', *DAG.* i *DBal.*],⁸ 'maxillar inferior de les cavalcadures', 'les cadenes que uneixen el bauprès a la roda de proa' (*BDC* XII, 10, 100), 'cèrcol que es posa a l'afàs d'una nansa' (*BDC* XIV, 7, 85); 'cada un dels solcs successius i paral·lels que es fan *barbetjar* en llaurar un camp perquè no hi quedin llobades' (Camps i Mercadal, *Folkl. Men.* I, 140 i n. 2); 'ràfec o volada d'una teulada', tort.;⁹ 'cada un dels vessants d'una serra de sotaigua o d'una timbrera submarina', bal. i val. (acc. definida deficientment pel *Dfa.* i per Amades-Roig, *BDC* XIV, 7, i malentent del tot en *AlcM*);¹⁰ recullo el mot en la costa valenciana, al Perelló, Cullera, Dénia, Moraira i Benidorm, i a totes les illes: a Lluçmajor, a Cabrera, a Eivissa i a Fornells de Menorca, si bé és veritat que en els dos llocs primers un mot més breu li fa concurrència, que anoto com a *barba* a Lluçmajor i com a *barda* a Cabrera (cf. eiv. *barda* 'costa molt pendent en un camí'). No sé del cert que s'usi enlloc de la costa del Principat, potser en el Sud (d'on sembla que el tenen Amades-Roig), en tot cas és desconegut a la Costa de Llevant i dubto de l'afirmació d'*AlcM* que tingui curs a l'Empordà, en tot cas no en tinc cap confirmació.

Potser aquest significat ha sortit realment d'evolució semàntica del derivat de *barba*, sigui per la vegetació (car en alguns punts arriba a coincidir amb l'alguer, si bé generalment la *barbada* és només de l'alguer en avall), sigui a base de la idea de 'ràfec' o 'barbacana' que he documentat a Tortosa. Però hi ha una altra possibilitat que no tinc prou elements per assegurar (ni menys per excloure) i és que es tracti d'una forma treta del mot àrab *wárba*, origen suggerit per l'àrea valenciana i balear del mot; podria ser-ne potser un derivat o més aviat una adaptació de *warbāt*, plural sà de *wárba* (val a dir que fins ara només n'he trobat plurals fractes). Pertany a l'arrel *wrb* «rendre oblique, biais», que és ben popular (Dozy, *Suppl.* II, 793), i de fet el substantiu fem. *wárba* és usual a la costa del Líban per a «bande oblique que les femmes portent autour de la tête» (*Mohit al-Mohit*), i altres fonts lexicals li donen les accs. «petit bandeau, petit turban» o bé «derrière»; ara bé en el Magreb *warb* és «oblique» (Berggren) i «intervalle entre deux côtes», «obliquité» («diagonale» (Belot).

Barbadora 'peça d'armadura que defensava part de la cara del guerrer' [1164, doc. dels Templers de Cor-